

بسم الله الرحمن الرحيم

نقش مادران در پرورش نسل عفيف

زينب عباسي^۱

چکیده

اين مادر است كه فرهنگ و معرفت و تمدن و ويژگي‌هاي اخلاقي يك قوم و جامعه را با جسم، روح، خلق خود و با رفتار خود، دانسته و ندانسته به فرزند منتقل مي‌كند. تمامي افراد تحت تأثير مادران خود قرار دارند مادر به عنوان نخستين معلم كودك، تأثير عميقي بر شكل‌گيري شخصيت، باورها و ارزش‌هاي اخلاقي فرزندان دارد.

هدف اين مقاله، تبين جايگاه و نقش مادران در پرورش نسل عفيف با نگاهی ساده و قابل فهم است كه با گردآوری مطالب به شيوه كتابخانه‌اي و روش توصيفي انجام شده. در مقاله حاضر، ابتدا به مفهوم عفاف و اهميت آن در تربيت فرزندان پرداخته و سپس نقش‌هاي مختلف مادر از جمله الگو دهی، تربيت ديني و عاطفي، تأثير رفتار و پوشش در انتقال ارزش‌هاي عفاف، بررسي شده‌است. همچنين به چالش‌هاي متعددي كه مادران در مسير تربيت نسل عفيف مواجه اند، پرداخته شده‌است.

در پايان، با ارائه راهكارهاي عملي، اهميت تربيت عفيف از دوران كودكي و همراهي مادران در اين مسير پر چالش تبين شده‌است. نتيجه‌گيري مقاله بر اين است كه مادران با ارتباط عاطفي صميمانه، الگوسازي رفتاري، تربيت ديني و اخلاقي، و مراقبت دقيق در برابر چالش‌هاي عصر حاضر، مي‌توانند نسلي عفيف و پاكدامن تربيت كنند كه اساس سلامت اجتماعي و معنوي جامعه را تقويت مي‌كند و اين امر نه تنها با توصيه‌هاي گفتاري، بلكه از طريق فرآيند تربيتي جامع و يکپارچه محقق مي‌شود.

کلید واژه ها

پرورش، تربیت، عفاف، فرزند، مادر، نسل

مقدمه

در دنیای امروز که خانواده‌ها با چالش‌های گوناگونی مانند گسترش رسانه‌های بی‌مرز، تغییر سبک زندگی، و کاهش نظارت سنتی بر رفتار فرزندان روبرو هستند، تربیت نسل سالم و بااخلاق اهمیت ویژه‌ای یافته است. در این میان، مادران به‌عنوان اصلی‌ترین رکن تربیت و بنیان‌گذاران شخصیت کودک، نقش کلیدی و بی‌بدیل بر عهده دارند.

اسلام از دیرباز به این جایگاه عظیم توجه داشته و مادر را اولین معلم کودک دانسته است؛ معلمی که نه تنها در سال‌های نخست زندگی، بلکه در تمامی مراحل رشد فرزند، تأثیرگذار است. رفتار، گفتار، سبک زندگی و حتی نگرش‌های درونی مادر می‌تواند مسیر تربیت فرزند را شکل بدهد.^۱

در تربیت اسلامی، عفاف به‌عنوان یکی از بنیادی‌ترین ارزش‌های اخلاقی و دینی شناخته می‌شود؛ ارزشی که ریشه در فطرت انسانی دارد و سبب سلامت فرد و جامعه می‌گردد. مادری که خود پایبند به اصول عفاف باشد و این ارزش را با زبان محبت و رفتار عملی به فرزند منتقل کند، درواقع آینده‌ای روشن و اخلاق‌مدار را برای نسل آینده تضمین کرده است.^۲

از این رو بررسی نقش مادر در تربیت نسل عفیف، امری ضروری و شایسته توجه جدی است؛ چرا که بی‌توجهی به این وظیفه خطیر، آسیب‌های فردی و اجتماعی جبران‌ناپذیری به‌دنبال خواهد داشت.

در این مقاله تلاش می‌شود تا با بررسی مفهوم عفاف، جایگاه مادر در تربیت نسل عفیف تبیین شود و راهکارهایی عملی برای تقویت این نقش ارائه گردد. امید است این نوشتار بتواند گامی در راستای ارتقاء تربیت اخلاق‌مدار در جامعه اسلامی باشد. نتایج این پژوهش می‌تواند به عنوان منبعی کاربردی در اختیار نهادهای متولی امور خانواده و تربیت، از جمله وزارت آموزش و پرورش، قرار گیرد تا در طراحی کارگاه‌های آموزشی تخصصی برای مادران مورد استفاده واقع شود. همچنین، این مقاله می‌تواند مبنای مناسبی برای مربیان پرورشی و مشاوران مدارس در تعامل با خانواده‌ها، به ویژه مادران، باشد تا با آگاهی‌بخشی دقیق‌تر، آنان را در ایفای نقش محوری خود یاری رسانند. افزون بر این، انتظار می‌رود یافته‌های این تحقیق، برای مراکز مشاوره خانواده و نشریات تخصصی حوزه تربیت

^۱ مطهری، تعلیم و تربیت در اسلام، ص ۲۱

^۲ همان

دینی مفید بوده و به تولید محتوای هدفمند در این عرصه بینجامد. در نهایت، خود مادران به عنوان اصلی‌ترین مخاطبان این پژوهش، می‌توانند با بهره‌گیری از راهکارهای عملی ارائه‌شده، نقش خود را در پرورش نسلی باورمند به ارزش عفاف، به صورت آگاهانه‌تر و مؤثرتری ایفا نمایند.

با جستجو بین مقالات و پژوهش‌ها، مقاله یا پژوهشی که به‌طور مستقیم با عنوان این مقاله در ارتباط باشد وجود نداشته، لکن مقالاتی به‌طور غیرمستقیم با مقاله حاضر در ارتباط است که به شرح ذیل می‌باشد:

۱- بررسی نقش مادر در تربیت دینی فرزند از دیدگاه قرآن و روایات (روحیه بهمنی / سال ۱۳۸۸ / پایان‌نامه توصیفی/ تحلیلی) : این پایان‌نامه کارشناسی ارشد در دانشگاه علامه طباطبائی با رویکرد کتابخانه‌ای و تحلیلی نقش مادر را در سه مرحله بررسی کرده‌است: قبل از تولد (خودسازی اخلاقی، اعتقادی و متعهد بودن مادر) ، دوران بارداری (اعتقاد، تقوا و حتی تغذیه مادر در تشکیل تربیت دینی) ، پس از تولد و شیردهی (این تأثیرات از طریق ارتباط نزدیک و رفتارهای مادر ادامه می‌یابد.)

۲ - نقش زنان در ارتقاء عفت و حیای اجتماعی (صدیقه خانی / ۸ بهمن سال ۱۴۰۳ - شماره ۷۲۷ / مقاله علمی/ پژوهشی) : این مقاله که در سال ۱۴۰۳ منتشر شده به اهمیت حضور زنان، به‌ویژه مادران، در ترویج عفت و حیا پرداخته است.

۲-نقش تربیتی خانواده در تحکیم حجاب فرزندان(اللهمی سیف الله

فضل/مهر ۱۳۸۹-شماره ۲۲۳/علمی/پژوهشی):این مقاله تأکید می‌کند که مادر به‌عنوان الگوی عملی و تأثیرگذار، تأثیری بسزا در شکل‌گیری شخصیت و باورهای فرزندان دارد.

تفاوت مقاله حاضر با مقالات فوق عبارت است از این‌که؛ مقاله حاضر بر نقش تربیتی و انتقالی عفت به نسل آینده متمرکز است؛ و همچنین این مقاله به‌طور خاص محیط خانواده و نقش مادر در تربیت فرزندان را مدنظر قرار داده است.

مقاله‌ی حاضر همچنین، نگاه جامع به تربیت نسل عقیف نه فقط در حجاب؛ بلکه به مفهوم کلی‌تر عفت در گفتار، رفتار و سبک زندگی پرداخته است.

۱- پرورش: پرورش بر وزن سرزنش، در لغت به معنای پروردن^۱، تعلیم و تربیت می باشد.^۲

پرورش در اصطلاح تربیتی به معنای شکوفاندن و به فعلیت درآوردن استعدادهای درونی که بالقوه در یک شیء موجود است. و لهذا پرورش فقط در مورد جاندارها یعنی گیاه و حیوان و انسان صادق است و در غیر جاندار این کلمه مجازاً به کار برده می شود نه به مفهوم واقعی. یعنی یک سنگ و یا یک فلز را نمی شود پرورش داد آن طور که یک حیوان و یا یک انسان را پرورش می دهند. این پرورش دادن ها به معنی شکوفا کردن استعدادهای درونی آن موجود ها است که فقط در مورد موجود های زنده صادق است. پس معلوم می شود پرورش باید تابع و پیرو فطرت، یعنی تابع و پیرو طبیعت و سرشت شیء باشد. اگر بنا باشد یک شیء شکوفا بشود باید کوشش کرد همان استعدادهایی که در آن هست بروز و ظهور کند.^۳

اما اگر استعدادی در یک شیء نیست، بدیهی است آن چیزی که نیست و وجود ندارد، نمی شود آن را پرورش داد. مثلاً استعداد درس خواندن در یک مرغ وجود ندارد. به همین جهت ما نمی توانیم یک مرغ را تعلیمات بدهیم که مثلاً ریاضیات یاد بگیرد و مسائل حساب و هندسه را حل بکند. استعدادی را که در او وجود ندارد نمی شود بروز داد. و باز از همین جا معلوم می شود که ترس و ارباب و تهدید، در انسان ها عامل پرورش نیست، یعنی استعدادهای هیچ انسانی را از راه ترساندن، زدن، ارباب و تهدید نمی شود پرورش داد، همان طور که یک غنچه گل را نمی شود به زور به صورت گل درآورد، مثلاً غنچه را بکشیم تا گل بشود، یا نهالی را که به زمین کرده ایم و می خواهد رشد بکند، با دست خودمان بگیریم به زور بکشیم تا رشد بکند. اعمال زور آن جا مفید نیست. فقط از راه طبیعی که احتیاج دارد به قوه زمینی و خاک، آب، هوا، نور.^۴

همان هایی را که احتیاج دارد باید به او بدهیم، خیلی هم با لطافت و نرمش و ملایمت یعنی از راه خودش. تا رشد بکند. ولی اگر بخواهیم به زور گیاهی را رشد بدهیم نتیجه نمی گیریم. از نظر تربیت انسان ها هم ترس و ارباب عامل پرورش نیست.^۵

پس در نتیجه پرورش فقط فراهم سازی زمینه ی شکوفایی می باشد.

^۱ ابن خلف، فرهنگ فارسی برهان قاطع، ص ۱۹۹

^۲ دهخدا، فرهنگ متوسط دهخدا، ص ۵۸۰

^۳ مطهری، تعلیم و تربیت در اسلام، ج ۱، ص ۵۷

^۴ همان

^۵ همان، ص ۵۸

۲- نسل: نسل در لغت به معنای فرزند، زاده، اصل و نسبی می‌باشد.^۱ در اصطلاح، «نسل» به گروهی از افراد یک جامعه گفته می‌شود که در یک بازه زمانی خاص به دنیا آمده‌اند و تجربه‌های اجتماعی، فرهنگی، تاریخی یا اقتصادی مشترکی دارند. این تجربه‌ها باعث می‌شود که اعضای یک نسل دارای نگرش‌ها، ارزش‌ها و رفتارهای نسبتاً مشابهی باشند.^۲

کارل مانهایم نسل را این‌گونه معرفی می‌کند: نسل نوعی هم‌بستگی اجتماعی است، ناشی از قرار گرفتن گروهی برخلاف گروه‌های رسمی، طول این انسجام مبتنی بر سرنوشت مشترک تاریخی و بستر اجتماعی مشترک است. وی تأکید می‌کند که نسل فرق دارد با گروه اجتماعی رسمی: مانند خانواده یا انجمن، نسلی وجود دارد که افرادش لزوماً یکدیگر را نمی‌شناسند ولی به واسطه تجربه مشترک در یک دوره تاریخی متحدند. دوره عمر انسان (۲۰ - ۳۰ سال) وقتی در یک بستر تاریخی خاص قرار می‌گیرد، زمینه‌ساز تشکیل نسل می‌شود.^۳

اگر واژه‌ی نسل بدون صفت به کار رود، چنین دریافت می‌شود که منظور از نسل متولدین انسانی بوده‌اند. در غیر این صورت، واقعه مشترک تجربه‌شده توسط افراد به عنوان صفت به کار می‌رود تا به این ترتیب نوع نسل معین شود نظیر نسل بازنشستگان و نسل فارغ‌التحصیلان، و اگر افراد مورد بررسی انسان‌ها نباشند، ممکن است برای تشخیص آن‌ها صفت دیگری ضروری باشد. وقایعی که نسل‌ها را تعریف می‌کنند می‌توانند دامنه‌ی ازدواج تا ورود به یک سازمان، ورود به گروه فارغ‌التحصیلان تا پدر یا مادر شدن را دربر گیرند.^۴

۳- عقیف: عقیف در لغت به معنای پاک‌دامن، پرهیزگار از حرام و کسی که عفت پیشه دارد، می‌باشد.^۵ در اصطلاح؛ خودداری نفس از شهوات نفسانی و تمایلات غیر شایسته، در هر شخص و در هر موضوع، عفت نامیده می‌شود. عفت، انقیاد قوه شهویه، در مقابل امروزی‌های عقل، همچون ازدواج و خوردن در حد اعتدال عقلی و عرفی است.^۶

درباره معنای اصطلاحی عفت، دیدگاه‌های بسیاری وجود دارد که در این جا به دیدگاه علامه طباطبائی رحمه الله علیه ذیل آیه ۳۳ نور اشاره می‌کنیم:

و کسانی که [وسیله] ازدواجی نمی‌یابند باید پاکدامنی پیشه کنند تا خدا آنان را از فضل خود توانگرشان سازد. و کسانی از بردگانتان که درخواست نوشتن قرارداد [برای فعالیت اقتصادی و پرداخت مبلغی به مالک خود برای آزاد شدن] دارند، اگر در

^۱ دهخدا، فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۲، ص ۲۹۸۹

^۲ حاتمی نژاد، جامعه شناسی جوانان، ص ۴۵

^۳ کارل مانهایم، the problem of generationst، ص ۲۷۶ و ۳۲۰

^۴ گلن، تحلیل نسلی، ص ۱۲

^۵ دهخدا، فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۲، ص ۱۹۹۸

^۶ هاشمی رفسنجانی، فرهنگ قران، ص ۴۳۵

و دریافت وحی و دیدن ملکوت آسمان و زمین، بهترین گواه براین امر است. آن حضرت، به دلیل صلابت، عزت نفس و مبارزه با بت پرستان، به عنوان «اسوه حسنه» معرفی شده است.^۱

۳-۵- حفظ پیوند عاطفی میان مادر و فرزند

رابطه مادر و فرزند، رابطه ای است عمیق و ناگسستنی، به گونه ای که فراز و نشیب های زندگی نمی تواند چندان اثری بر آن بگذارد و آن را تضعیف کند. شاید هیچ پیوندی در دنیا به اندازه پیوند مادر و فرزند محکم و استوار نباشد. با این حال، ممکن است رابطه مادر و فرزند نسبت به دوران های مختلف زندگی، شدت و ضعف یابد و در برخی دوره ها این رابطه، عاطفی تر از دیگر دوره ها باشد. بی تردید، تعلق خاطر و احساس عاطفی مادر به کودک خود، بیش از علاقه مندی وی به فرزند است که در دوران نوجوانی یا جوانی به سر می برد. با این حال، این پیوند هیچ گاه بریده نمی شود، بلکه در هر شرایط و سنی به قوت خود باقی است.^۲

باتوجه به آنچه گفته شد، لازم است مادران به این مسئله توجه کنند و جوانان نیز خود را از مهر مادری محروم نسازند. مادر باید مانند دوره های گذشته به فرزند لطف و توجه داشته باشد، با این تفاوت که در دوره کودکی، با نوازش و ابراز عواطف و احساسات، فرزند را مورد دل جویی و محبت قرار می داد و در دوران جوانی با راهنمایی و مشورت و کمک در تصمیم گیری ها و انجام کارها او را یاری می رساند.^۳

۶- نمونه هایی از مادران موفق در تربیت عقیف

در تاریخ اسلام، نمونه های فراوانی از مادران عقیف و موفق در تربیت فرزندان صالح وجود دارد. حضرت آمنه سلام الله علیها مادر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، با تربیت فرزندی چون رسول الله، نقش بی بدیل خود را ایفا کرد. همچنین حضرت خدیجه سلام الله علیها در تربیت دختر خود، حضرت فاطمه سلام الله علیها، نقش مهمی

^۱ طباطبایی، المیزان، ج ۷، ص ۲۷۷

^۲ احسانی، نقش مادران در تربیت دینی فرزندان، ص ۱۰۲

^۳ همان

داشت. در زمان معاصر نیز مادرانی چون مادر شهید فهمیده یا مادر شهید همت، با ایمان، اخلاص و تلاش، فرزندی تربیت کردند که الگوی عفاف، غیرت و اخلاق بودند.^۱

شناساندن الگوهایی چون حضرت زهرا سلام الله علیها، حضرت زینب سلام الله علیها، حضرت مریم سلام الله علیها، و زنان مؤمن و عفیف معاصر، میتواند در ذهن فرزند تصویری زیبا و واقعی از عفاف ایجاد کند. این الگوها باید در قالب داستان، فیلم، کتاب و گفتگو به فرزندان معرفی شوند. در نتیجه مادران ما نیز باید از این افراد الگو گرفته و مواردی که آنها از جمله عفت و پاکدامنی، حیا، حجاب - مراعات کرده اند را مراعات کنند، در تربیت فرزندانشان تأثیر بسزایی خواهد داشت.

نتیجه گیری

^۱ رضوانی، نقش مادران شهدا در تربیت فرزندان انقلابی، ص ۴۰

مادران نقش بی بدیلی در تربیت نسل عفیف دارند؛ نسلی که اساس سلامت اجتماعی و معنوی جامعه را شکل می دهد. از طریق ارتباط عاطفی صمیمانه، الگوسازی رفتاری، تربیت دینی و اخلاقی ، و مراقبت دقیق در برابر چالش های عصر حاضر، مادران می توانند در شکل گیری شخصیتی پاکدامن، متعهد و با وقار برای فرزندان خود نقش مؤثر و پایدار ایفا کنند.

تربیت عفیف، تنها نتیجه توصیه های گفتاری نیست، بلکه محصول یک فرآیند تربیتی جامع است که در آن رفتار، گفتار، پوشش، و منش مادر به صورت یکپارچه و هماهنگ ، زمینه ساز رشد فضایل اخلاقی و دینی می شود. همچنین، مادران باید با شناخت چالش های محیطی و بهره گیری از راهکارهای علمی و عملی، مسیر تربیت فرزندان خود را هموار کنند.

در نهایت، حمایت و همراهی خانواده ، به ویژه پدر، نهادهای آموزشی و فرهنگی، و فراهم کردن بستر معنوی، زمینه ساز موفقیت مادران در این مسئولیت سنگین خواهد بود. تربیت نسلی عفیف، نه تنها به سود فرد بلکه به نفع سلامت و پیشرفت کل جامعه است.

منابع

قرآن

۱. احسانی، محمد، نقش مادران در تربیت دینی فرزندان، قم: دفتر عقل، ۱۳۸۷ش
۲. ایزانلو، امید، «ادبیات اجازه گرفتن کودکان در خانه»، همایش خانواده و تربیت جنسی، ۱۳۹۴ش
۳. بختیاری، افسانه؛ پاشا، هاجر، «مروری بر آموزش سلامت جنسی کودکان از دیدگاه اسلام»، نشریه اسلام و سلامت، شماره ۲، ۱۳۹۸ش
۴. برهان، محمدحسین بن خلف، فرهنگ فارسی برهان قاطع، تهران، انتشارات نیما، چاپ یکم، ۱۳۸۰ش
۵. حاتمی نژاد، سید مهدی، «جامعه شناسی جوانان»، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۹۶ش
۶. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه إلى تحصیل مسائل الشریعه، بیروت-لبنان، دار احیاء التراث العربی، چاپ نهم، ۱۴۱۲ق
۷. خمینی، روح الله، صحیفه امام، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ چهارم، ۱۳۸۹ش
۸. _____، جایگاه زن در اندیشه امام خمینی رحمه الله، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ پانزدهم، ۱۳۸۷ش
۹. دشتی، محمد، مسؤولیت تربیت، قم، مؤسسه تحقیقاتی امیرالمؤمنین علیه السلام، چاپ هشتم، ۱۳۸۰
۱۰. دهخدا، علی اکبر، فرهنگ متوسط دهخدا، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۹۰ق
۱۱. رضوانی، مرضیه، «نقش مادران در تربیت فرزندان انقلابی»، مجله فرهنگ پایداری، شماره ۷، ۱۳۹۲ش
۱۲. سبحانی، جعفر، پوشش زن در اسلام، قم، مؤسسه امام صادق علیه السلام، ۱۳۹۴ش
۱۳. سلامتی، هامون، «چالش های مادران در تربیت دینی فرزندان»، مؤسسه ویراستاران، ۱۴۰۱ش
۱۴. شعاری نژاد، علی اکبر، روان شناسی رشد، تهران، انتشارات اطلاعات، چاپ دهم، ۱۳۷۲ش
۱۵. طباطبایی، محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت-لبنان، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، چاپ نهم، ۱۳۵۲ش
۱۶. عطایی، سید مجتبی حسینی نژاد، نقش مادر در عفت دختران، تبریز، انتشارات عاصم، ۱۳۹۸
۱۷. مروجی طبسی، محمدجواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت علیه السلام، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۶ش
۱۸. مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، بی جا، مؤسسه انتشارات صدرا، ۱۳۸۲ش

۱۹. مهدی زاده، حسین، پرسمان حجاب، قم، صهبای یقین، چاپ یکم، ۱۳۸۶

۲۰. مانهایم، کارل، «The problem of Generations»، لندن، بی نا، ۱۹۵۲

۲۱. هاشمی رفسنجانی، اکبر، فرهنگ قرآن، بی جا، انتشارات مؤسسه بوستان کتاب، چاپ چهارم، ۱۳۸۶ش

۲۲. گلن، نوروالدی، تحلیل نسلی، بی جا، نشر فراهم، چاپ یکم، ۱۴۰۳ش